

Rehabilitacja kardiologiczna. Osiem zasad głównych

Ryszard Piotrowicz

Instytut Kardiologii, Warszawa

Kardiol Pol 2006; 64: 924-926

Dumni z polskiej szkoły rehabilitacji kardiologicznej, uderzmy w nutę pokory i zapoznajmy się z przykazaniami na ten temat. Pozwoliłem sobie ująć je w postaci ośmiu zasad głównych.

Króciutki, ale nieodzowny wstęp

Rehabilitacja jest kompleksowym i skoordynowanym stosowaniem środków medycznych, socjalnych, wychowawczych i zawodowych w celu przystosowania chorego do nowego życia i umożliwienia mu uzyskania jak największej sprawności (WHO). W wypadku osób z chorobami układu sercowo-naczyniowego mówimy o kompleksowej rehabilitacji kardiologicznej (KRK).

Zasada 1. Kompleksowość

Statymi elementami KRK są:

- optymalizacja leczenia farmakologicznego;
- rehabilitacja fizyczna;
- rehabilitacja psychospołeczna;
- diagnostyka i zwalczanie czynników ryzyka choroby niedokrwiennej serca;
- modyfikacja stylu życia;
- edukacja chorych i ich rodzin.

Zasada 2. Integracja działań specjalistów

Zadania KRK pod nadzorem kardiologa realizuje zespół, w skład którego wchodzi fizjoterapeuci, psycholodzy, dietetycy i socjolodzy.

Zasada 3. Natychmiastowość wdrożenia

Kompleksowa rehabilitacja kardiologiczna winna być wdrażana niezwłocznie po ustąpieniu bezwzględnych przeciwwskazań do realizacji jej poszczególnych elementów. Chodzi zwłaszcza o leczenie ruchem. Zwracam uwagę, że bezwzględnymi przeciwwskazaniami są jedynie:

- stany zagrażające życiu;
- destabilizacja stanu klinicznego.

Oczywiście istnieją stany kliniczne wymagające specjalnego dostosowania lub okresowego zaprzestania aktywności fizycznej, o czym będziemy jeszcze mówić. Pamiętajmy jednak, że nawet wystąpienie wymienionych zjawisk nie upoważnia do zaprzestania realizacji elementów KRK innych niż kinezyterapia.

Zasada 4. Wieloetapowość

Realizacja KRK jest procesem wieloetapowym. Wyodróżniamy okres wczesny, realizowany w dwóch etapach, oraz okres późny, realizowany jako etap III.

Etap I

Rehabilitacja szpitalna (sala intensywnej opieki medycznej, oddział pooperacyjny, oddział kardiologii, chorób wewnętrznych)

Cel: Jak najszybsze osiągnięcie przez chorego samodzielności i samowystarczalności w zakresie czynności życia codziennego oraz przeciwdziałanie skutkom unieruchomienia.

Czas trwania: Do uzyskania stanu klinicznego umożliwiającego wypisanie do domu lub przeniesienie na oddział rehabilitacji kardiologicznej w celu realizacji II etapu.

Etap II

Rehabilitacja szpitalna (oddział rehabilitacji kardiologicznej)

Chorzy z powikłaniami lub wysokim ryzykiem powikłań sercowo-naczyniowych, z poważnymi chorobami współistniejącymi, pochodzący z małych, odległych ośrodków i żyjący w trudnych warunkach socjalnych.

Adres do korespondencji:

prof. Ryszard Piotrowicz, Klinika Rehabilitacji Kardiologicznej, Instytut Kardiologii, ul. Alpejska 42, 04-628 Warszawa, tel.: +48 22 343 44 09, +48 22 343 45 19, e-mail: rpiotrowicz@ikard.waw.pl

Wczesna rehabilitacja ambulatoryjna

Pacjenci z niepowikłanym przebiegiem I etapu rehabilitacji.

Kontynuacja formy stacjonarnej.

Rehabilitacja w warunkach domowych

Prowadzona pod nadzorem poradni rehabilitacji kardiologicznej, poradni kardiologicznej lub przez lekarza rodzinnego przeszkolonego w rehabilitacji kardiologicznej.

Czas wdrożenia: Najpóźniej 2–3 tygodnie po zakończeniu I etapu.

Czas trwania: 4–12 tygodni.

Cel: Osiągnięcie korzystnych efektów (będziemy o nich pisać) wynikających z realizacji podstawowych elementów KRK.

Etap III

Późna rehabilitacja ambulatoryjna (poradnie rehabilitacji kardiologicznej, poradnie kardiologiczne lub lekarze rodzinni przeszkoleni w rehabilitacji kardiologicznej).

Cel: Podtrzymanie dotychczasowych efektów leczenia i rehabilitacji oraz zmniejszenie ryzyka nawrotu choroby. Powinien trwać do końca życia.

Zasada 5. Ciągłość

Wszelkie przerwy w każdym procesie terapeutycznym wpływają negatywnie na jego efektywność. Nie inaczej jest w wypadku KRK.

Zasada 6. Indywidualizacja

Uzyskanie maksymalnych korzyści przy minimalizacji zagrożeń wymaga indywidualnego planowania i realizacji procesu KRK w zależności od całości obrazu klinicznego (też będziemy o tym dyskutować).

Zasada 7. Nie czyń drugiemu, co tobie niemiłe

Kompleksowa rehabilitacja kardiologiczna musi być procesem bezpiecznym i radosnym. Nie może być wywołującą stresy, niebezpieczną, wymagającą poświęceń harówką dla zdrowia, która jest udręką dla chorego i jego otoczenia.

Zasada 8. Pamiętaj, że zaniechanie jest grzechem**Piśmiennictwo**

- Ades PA. Cardiac rehabilitation and secondary prevention of coronary heart disease. *N Engl J Med* 2001; 345: 892-902.
- American Association of Cardiovascular and Pulmonary Rehabilitation. Guidelines for Cardiac Rehabilitation and Secondary Prevention Programs. 3rd ed. Champaign, Ill. *Human Kinetics Publishers*; 1999.
- Balady GJ, Ades PA, Comoss P, et al. Core components of cardiac rehabilitation/secondary prevention programs: A statement for healthcare professionals from the American Heart Association and the American Association of Cardiovascular and Pulmonary Rehabilitation Writing Group. *Circulation* 2000; 102: 1069-73.
- Cobelli F, Tavazzi L. Relative role of ambulatory and residential rehabilitation. *J Cardiovasc Risk* 1996; 3: 172-5.
- Dylewicz P, Borowicz-Bieńkowska S, Deskur-Śmielecka E, et al. Cardiac rehabilitation. In: Kirch W (ed.). *Public Health in Europe*. Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg-New York 2003: 219-25.
- Dylewicz P, Przywarska I, Borowicz-Bieńkowska S. Zasady rehabilitacji pozawatowej. In: Opolski G, Filipiak KJ, Poloński L (eds.): *Ostre zespoły wieńcowe*. Urban & Partner, Wrocław 2002: 466-71.
- Giannuzzi P, Saner H, Bjornstad H, et al. Secondary prevention through cardiac rehabilitation: position paper of the Working Group on Cardiac Rehabilitation and Exercise Physiology of the European Society of Cardiology. *Eur Heart J* 2003; 24: 1273-8.
- Jolliffe JA, Rees K, Taylor RS, et al. Exercise-based rehabilitation for coronary heart disease. *The Cochrane Library*, Volume (Issue 3) 2001.
- Lear SA, Ignaszewski A. Cardiac rehabilitation: a comprehensive review. *Curr Control Trials Cardiovasc Med* 2001; 2: 221-32.
- O'Connor GT, Buring JE, Yusuf S, et al. An overview of randomized trials of rehabilitation with exercise after myocardial infarction. *Circulation* 1989; 80: 234-44.
- Oldridge NB, Guyatt GH, Fischer ME, et al. Cardiac rehabilitation after myocardial infarction. Combined experience of randomized clinical trials. *JAMA* 1988; 260: 945-50.
- Recommendations by the Working Group on Cardiac Rehabilitation of the European Society of Cardiology. Long-term comprehensive care of cardiac patients. *Eur Heart J* 1992; 13 (Suppl. C): 1C-45C.
- Rudnicki S. Rehabilitacja w chorobach układu krążenia i po operacjach serca. In: Kwolek A (ed.). *Rehabilitacja Medyczna*. T. II. Urban & Partner, Wrocław 2003: 309-38.
- Wenger NK, Smith LK, Froelicher ES, et al. Cardiac rehabilitation. A guide to practice in the 21st century. *Marcel Dekker Inc.*, New York-Basel 1999.
- Rehabilitation after cardiovascular diseases, with special emphasis on developing countries. Report of a WHO Expert Committee. *World Health Organ Tech Rep Ser* 1993; 831: 1-122.